

Йордан Еленин /Пазарджик/

СТАРИННИТЕ СЕЛИЩА В СТАНКЕДИМИТРОВСКО

Станкедимитровският район е богат на старинни селища. Някои от тях като Германея /дн. Сапарева баня/, Селивря /при Големо село/ и Стоб водят началото си от времето на траките, но по-голямата им част датира от средновековието.

До сега вниманието на учените и езиковедите е било привлечено само от някои от тях. Тук ще се спрем на онези селища, чието местоположение не е сигурно и имената им не са тълкувани или са тълкувани погрешно.

АБЛАНОВО /от стб. АБЛАНЪ 'чинар, ябълка'/ е изчезнало селище, споменато в грамотата на Иван Шишман от 1378 г. "... ТА ЖЕ, СЕЛО БЪЗОВО. СЕЛО ПЕБЪРЪ. АБЛАНОВО. ПЪСТРА..." Селото ще се е намирало някъде след БЪЗОВО /Бозовая/, по брега на р. Рилска, на 3 от с. Пастра.

Село Бъзово /по-късно Бозовая/, устояло на бурите на средновековието и османското робство, не можа да устои на миграционните процеси в най-ново време и беше заличено от картата на родината през 1979 г. И не е права Н. Котова, пишейки в статията си "Наблюдения върху диалектното разнообразие в Станкедимитровско" /сп. "Език и литература", кн. 4, 1960 г., с. 288/, че същото това "село Бозовая не е по-старо от 2000 години, жителите на махалите му са дошли от различни краища..." Заселниците в селото са дошли много, много по-късно от основаването на селото, така както е при много други села от този район. Не можем да се съгласим и с изказаното от Борис Симеонов становище, че "името се свързва с фамилното име Бозов, от Базо" /вж. статията му "За някои словообразователни модели в топонимията на южнославянските страни", сп. Български език", кн. 4-5, год. XIII, 1963 г., с. 413/. А името Бозовая твърде лесно се извежда от стб. БЪЗЪ 'бъз' + -ово, по-късно преосмислено по прилагателното бозово 'сиво' /в говора + -аја, подобно на Владая, Овчая и др.

Село ПЪСТРА /дн. Пастра/ е живо средновековно село, споменато в същата грамота. К. Иречек в своите "Пътувания из България" /Сб., 1974 г., с. 689/ го нарича Пъстра, от което личи, че този облик на името му още се използва след Освобождението, макар че стб. ПЪСТРЪ 'парен, пъстър' след XVI в. има вторично изясня-

ваге на еровата гласна.

В Грамотата на Иван Шинман са споменати и други съществували и несъществували вече селища със старинни имена: "СЕ ЖЕ СЪ
СКЛА СТОЩА ІЩА РИЛСКАГО: СЕЛИЩА, ВАРВАРА, ЧРЪТОВЪ ДОЛЪ, КРЪЧИНО,
БЪЛГАРИНО, БЪДИНО, ДРИСКА И ГАГАНЪ.." Споменатото първо по ред село ВАРВАРА ще се е намирало в района на гр. Рила, около оброчището "Света Варвара". Пак Иречек в своите "Пътувания..." /с.689/ сочи че в Рила се намира "старо църквище "Св. Никола", гдето лежат антични корнизи и други дялани камъни старо изделие", а кубето на старинната църква "Св. Архангел" се "подпира от зидове, от всяка страна направени като зидовете на стария пирг в Рилския манастир, като са наредени три слепи свода (...) Живописът е стар, с гръцки надписи..." Пак там той пише и за гръцки надпис "с изветрял гранит, зазидан в каменната ограда на черковния двор в страната към града."

М. Мичев и Я. Билиарски неправилно търсят село ЧРЪТОВЪ ДОЛЪ /от стб. ЧРЪТЪ 'дявол' / в местността Дяволските води при с. Пас-тра /вж. статията "Някои отъждествявания на местни и селищни имена в Рилската грамота на Иван Шинман" — Известия на българското историческо дружество, кн. XXVIII, 1972 г., с.25-43/. Но К. Иречек в своите "Пътувания..." /с.700/ ни убеждава твърдо, че "от селищата, споменавани в хрисовула от 1378 г., до сега съществуват между Дупница и Кочериново Бъдино /Бадино, Баденско/, Кръчино /Кръчино, пак там/, Чрътов дол /Чрътово на австрийската карта при с.Слатина...%. А един такъв свидетел и учен-историк от ранга на Иречек и една австрийска карта са много силен аргумент за търсене на изчезналото старинно селище над с. Слатина, и то около местността Вегльишар, където са намирани градежни останки. Тук местата са достатъчно "дяволски", закътани в Рила и най-вече са свързани с производството на дървени веглища за маданите и работилниците в близкото рударско село КРЪЧНО /от стб. КРЪЧН 'рудар' /.

Много по-трудно е да се определи мястото на изчезналото село с етническо име БЪЛГАРИНО. В по-предния текст на грамотата то е вметено в късото разстояние между ЧРЪТОВЪ ДОЛЪ и БЪДИНО, а следващите след него села ДРИСКА и ГАГАНЪ ни връщат обратно при Рилския манастир. Понататъшният текст от Рилската грамота обаче ни дава надежда, за по-точно насочване към местоположението му:
1. "...И ВЪЗЪ ГЕРМАНИНЦЪ ДО БЛ ГАРНА, И ВЪЗ БЪЛГАРИНА, ТА НА ПЕСІН ПРЪСКОКЪ И НА АГОУНОВЪ КЛЪТН..."

Следователно селището може да бъде търсено по течението на р. Джърман, из района около Сапарево и Сапарева баня, откъдето се възлиза за ПЕСІН ПРЪСКОКЪ/дн. Кучешки преслап/. А не е за пре-небрегване и историческата памет на старите сапаревци, която говори за изчезнало село с такова име в района.

Днешното село Балино е същото това БЪЛИНО от Рилската грамота, съобщено ни от К. Иречек и като Баленско. В името ясно личи изчезналото стб. ЛИ БЪЛИНЪ с член -о и с вторично изясняване на Б в а. За подкрепа на това твърдение могат да послужат все още живите в Станкедимитровско ЛИ Балин и Балинка, както и фамилиите имена Балев и Бъдев у Илчев.

В Рилската грамота след ПЕСІН ПРЪСКОКЪ следват АГОУПОВЪ КЛЪТН /'пигански колиби'/, намирали се най-вероятно около върховете Полчиите в Рила, там където има намерени останки от селище. Тези колиби сигурно са обслужвали с железни предмети манастирското стопанство.

В същата грамота се споменава и ШИПОЧЕН, друго средновековно село, намирало се на 1,5 км от с. Бозовая и изселено от турците в едноименното село в Самоковско:

2. "... ТА НА ШИПОЧАН, НА МСТОХ МОНАСТІРСКИ..."

Селищното име се извежда от стб. ШНПЪКЪ 'роза, розов храст' + -ен и с изясняване на Б в о.

Мрачката грамота на Иван-Александър от 1347 г. сочи и други селища от района, но вече подвластни на Мрачкия манастир в Радомирско:

3. "... ДРОГЪ ВННОГРАД В СКРНЕН ДРОГЪ ДЪАЧЕН ВЕСН..."

/И. Иванов, "Български старини в Македония", Сф. 1970, с. 593/. Основаното вероятно още през IX в. родно място на светеца Иван Рилски - с. Скринџ /от по-старо *СКРНЕНО/, действително, както е в говора, е скриено 'скрито' в гънките на Осогово, както кис-тендилското с. Скриняно.

Близкото до гр. Ст. Димитров с. Дяково /в говора Гяково/ се споменава и от по-късната подправена грамота на сръбския владетел Стефан Дечански, но с друга форма ДЪАЧЕВО /пак в "Български старини в Македония", с. 617/, за пръв път отбелязано в турски документ през 1576 г. с името Дякува. Грамотите и формата на Сели ни дават основанието да изведем името не от ЛИ Дяко, а от стб. ДНЪАКЪ дяк /в говора гяк/ 'помощник на свещеник

в църковната служба'.

При промяната на имената на някои селища през 1934 г. с. Кърнул или Кърнол, на С от гр. Ст. Димитров, е наречено Делян, тъй като погрешно е сметнато за тюркско име. Всъщност името крие стария славянски корен кърн /сравни с на-кърн-явам достойнството, кърн-я шума 'река шума'/. Това показва, че селото е основано на място, където се е режела или складирала шума за фурак на добитъка.

Мапакурово е старото име на квартал Горгево в гр. Сапарева баня. Вероятно по-старата му форма е била Мапокурово /сравни с МИ Мапокурово, Брезнишко/, като гласната а се дължи на по-предишно преминаване на гласните а-о в а-а или поради някогашно акане, рядко в говора. В основата на Сели стои съществителното мацок, което Т. Панчев в Допълнението към речника на Н. Геров тълкува като 'кал, калище, разкаляно, потекли води; калища от дъжд, от сняг; мацалок, водурляк' + -ур + -ово. Действително тук е най-плътното и равно място в коритото на р. Джермен, често заливало и заблатявано при прииждането на реката.

Отдавна изчезналото с. Врачовец /от стб. ВРАЧЬ 'знахар, лекар' + -овец/се е намирало на ЮЗ от гр. Бобошево, из Врачка ридина. Най-вероятно негов остатък или наследник е махалата Врътеч камик, принадлежаща към Бобошево.

Местоположението на други две средновековни селища - Кремник /от стб. КРЕМСНЬ 'камениста почва' / + -ик и Сенокос /от стб. СЕНОКОСЬ 'място, където има много трева, която се коси за сено' / - е известно. Първото село е все още живо, а за второто, изселено от турците в едноименно село в Благоевградско, има сигурни данни, че се е намирало в м. Сенокос, на 1 км С от с. Новоселене.

Не е сигурно местоположението на изчезналия град Теримър /в грамотата на византийския император Васидий II от 1019 г. Γερμεραου /И. Иванов, БМ. 522/ - от изчезналото ЛИ Теримър + й, от типа Маломър, Славомър и др./ . Изреддането на имената в грамотата и други податки насочват да го търсим около с. Смочево.

Обяснението на имената, историческите документи, археологическите данни, преданията и легендите биха могли да дадат материал за изясняване историята на района и за уточняване на топонимията му.